

Danuta Piróg

W poszukiwaniu metodologicznych innowacji w badaniach jakościowych – przykład z analiz przechodzenia absolwentów geografii na rynek pracy

Streszczenie

Celem autorki było zaproponowanie wprowadzenia częściowo zmodyfikowanej metody pól semantycznych do analizy i interpretacji dłuższych odpowiedzi na pytania otwarte w badaniach z zakresu geografii społecznej i dydaktyki geografii. Opracowanie zawiera opis klasycznej metody pól semantycznych oraz zakres jej modyfikacji, wykonanej na potrzeby realizacji badań poświęconych procesowi wchodzenia absolwentów studiów geograficznych na rynek pracy wraz z przykładowymi rezultatami zastosowania tej metody. Tak prowadzona analiza odpowiedzi na pytanie otwarte, oprócz przetransponowania zawartości treści na dane ilościowe, pozwoliła na metodycznie uzasadnione, przejrzyste i relatywnie łatwe w dalszej procedurze badawczej porównywanie wyników i formułowanie prawidłowości dotyczących jakościowych wymiarów eksplorowanego zagadnienia. Możliwości, które stwarza zarówno klasyczna jak i zmodyfikowana metoda pól semantycznych, wydają się czynić ją przydatną także w badaniach dotyczących procesu kształcenia, zwłaszcza w takich jego aspektach, jak efektywność, jakość i satysfakcja.

Słowa kluczowe: absolwent geografii; badania jakościowe; metoda pól semantycznych; tranzycja

Looking for methodological innovations in qualitative research – analyses of geography graduates' transition to the labour market

Abstract

The aim of the paper is to propose using the adopted and partly modified semantic field method for the analysis and interpretation of longer answers for open questions in social geography and educational surveys. The article consists of both the classic semantic field method description and the scope of its modification done for surveying geography graduates' transition to the labour market. It also presents some results of this transition process which would not be possible to identify without using the modified semantic field method during the analysis of the collected material. The modified semantic field method, apart from transforming qualitative material into quantitative data, allows for a methodologically explained, clear, easy process of analysing, as well as concluding and formulating rules devoted to quantitative spheres of the problem. Benefits of using both the classic and modified semantic field method seem to encourage scientists to use it in educational studies and surveys. The most

suitable topics for using the method in educational studies are those devoted to the effectiveness, quality and satisfaction.

Key words: geography graduate; qualitative survey; semantic field method; transition

Wstęp

„Innowacyjność” to słowo, które obecnie bije rekordy popularności. Częstotliwość jego używania, zarówno w specjalistycznym języku, stosowanym przez naukowców, jak i w retoryce medialnej oraz politycznej, jest bardzo wysoka. Powszechność ta jest z pewnością nie tylko rezultatem swoistej „mody”, lecz wyraża także potrzeby wprowadzania nowatorskich rozwiązań w niemal każdej dziedzinie życia i gospodarowania człowiekiem. Poszukiwanie oryginalnych dróg działania jest indukowane przez dynamiczne zmiany we wszystkich sferach działalności i stanowi ważny element rozwoju.

Kluczowym czynnikiem postępu w każdej dyscyplinie naukowej są badania. Ich jakość i innowacyjność w znacznej mierze są rezultatem eksploracji nowych, często interdyscyplinarnych zagadnień oraz przyjętych metod i narzędzi badawczych, służących ich poznawaniu. Podejmowanie nowatorskich tematów, które na ogół powoduje konieczność poszukiwania nowych metod badań, ich trafnego adaptowania do specyfiki wybranej problematyki oraz wypracowywania nowych strategii w określonych kontekstach badawczych, może decydować o pozycji danej dyscypliny. Dydaktyka geografii wydaje się szczególnie potrzebować działań zmierzających do podnoszenia swojej rangi jako dyscypliny naukowej, a powszechność podejmowanych przez jej przedstawicieli badań interdyscyplinarnych, sprzyja intensywnym metodologicznym poszukiwaniom.

Zagadnieniem o wyjątkowo złożonym charakterze jest przechodzenie absolwentów szkół wyższych na rynek pracy. Aby rozpoznać i w sposób pogłębiony wyjaśnić tempo oraz charakter tego procesu, konieczne jest przestudiowanie publikacji z zakresu demografii, dydaktyki szkoły wyższej, ekonomii, geografii społecznej, socjologii, psychologii oraz zastosowania w procedurze empirycznej badań jakościowych, w tym pytań otwartych. Analiza literatury z wymienionych dyscyplin oraz potrzeba wypracowania metody lub techniki pozwalającej na rzetelną interpretację wyników badań jakościowych, zaowocowała wyborem, modyfikacją i praktycznym zastosowaniem metody pól semantycznych, niewykorzystywanej dotychczas w badaniach geograficznych.

Celem autorki było zaproponowanie wprowadzenia metody pól semantycznych jako innowacyjnej techniki badawczej w badaniach jakościowych z zakresu geografii społecznej, w tym do badań poświęconych procesowi nauczania-uczenia się. Egzemplifikacja zastosowania tej innowacji dotyczy procesu przechodzenia absolwentów studiów na kierunku geografia na rynek pracy.

Poszukiwanie metodologicznych innowacji – podstawy teoretyczne

W metodologii innowacyjność kojarzona jest z kreatywnymi metodami badań (Konecki, Ślęzak, 2012). Rozpatrując kroki zmierzające do postępu w metodologii badań każdej dyscypliny naukowej, na ogół wskazuje się trzy zasadnicze poziomy innowacji:

1. Przyjęcie (bez większych modyfikacji) istniejącej już metody lub techniki badawczej, stosowanej w innej dyscyplinie lub na odmiennym polu badawczym (ang. *adoption*) (Wiles i in. 2011). Jest to postępowanie najczęstsze, stosunkowo proste i inicjujące nowe trendy metodologiczne. Stanowi ono ważny stymulator twórczego poszukiwania innych badaczy w tym zakresie, wzbogaca metodologię danej dyscypliny i, poprzez zastosowanie wspólnego mianownika badawczego, jest ważnym krokiem do interdyscyplinarności badań.
2. Wprowadzanie zmian, mające na celu dostosowanie metody, techniki, do potrzeb konkretnego kontekstu badawczego lub wprowadzanie twórczych modyfikacji w celu ulepszenia (ang. *adaptation*) (Wiles i in., 2012). Jest to krok do kreowania nowej „semimetody”, dzięki której można efektywniej i rzetelniej badać nowe poziomy/sfery danego zagadnienia. Jest to konkretne wzbogacenie metodyki badań w danej dyscyplinie, które umożliwia wytyczanie nowych pól badawczych.
3. Rzeczywiste wprowadzenie nowego podejścia, metody, narzędzia, które wcześniej nie było znane i wykorzystywane w danej dyscyplinie naukowej (ang. *inception*). Jest to najwyższy poziom innowacji, proces najtrudniejszy, najbardziej złożony i czasochłonny – rzadko więc stosowany. Takiego postępowania nie należy mylić ze znacznie częściej obserwowanym powracaniem do metod, które mają już długą tradycję, ale które wcześniej nie cieszyły się dużym zainteresowaniem badaczy, albo określane były inną nazwą. Nierzadko bowiem, poprzez nadanie metodzie bardziej atrakcyjnej nazwy, lub przez wykorzystanie jej do eksplorowania wzbudzającego duże zainteresowanie tematu, zyskuje ona popularność i może być mylnie uznana za metodologiczną innowację zamiast za reminiscencję (Travers, 2009).

Przez klasyczne metody jakościowe w badaniach społecznych rozumie się głównie otwarty wywiad pogłębiony, metodę biograficzną i autobiograficzną, badania pamiętników i innych dokumentów osobistych, obserwacje uczestniczące (jawne, ukryte) oraz jakościową analizę treści (Wyka, 1993). Metodą, która pozwala na zgromadzenie danych ilościowych i jakościowych, niemożliwych do pozyskania z innych źródeł (a takimi są m.in. informacje na temat przechodzenia absolwentów na rynek pracy), jest sondaż diagnostyczny (Pilch, 1995). Ma on ugruntowaną pozycję w badaniach społecznych i jest także jedną z częściej stosowanych metod badawczych w geografii społecznej oraz dydaktyce geografii. Warunkiem naukowo-badawczej efektywności każdej z odmian sondażu diagnostycznego jest przede wszystkim: właściwy dobór badanej grupy, poprawne skonstruowanie narzędzi, wysoka responsywność oraz trafne metody i techniki, wykorzystane do interpretacji pozyskanych

danych. Większość z wymienionych czynników jest zależna od świadomości badawczej, dużego doświadczenia i staranności naukowej osoby realizującej takie badania. Responsywność jest problemem o dodatkowo złożonych uwarunkowaniach (Piróg, 2010).

Poszukując innowacji w metodzie sondażu diagnostycznego, należy dążyć w kierunku nowatorskiego konstruowania narzędzi i interpretacji pozyskanych wyników. Dominującym narzędziem jest kwestionariusz (ankietowy, wywiadu) zbudowany najczęściej z pytań zamkniętych, które są wygodne dla badacza w procesie analizy zgromadzonego materiału empirycznego i przychylnym okiem postrzegane przez respondentów. Odpowiedzi na pytania zamknięte nie zapewniają holistycznego zarejestrowania indywidualnych sądów, przemyśleń ani sposobu percepcji badanego procesu/zjawiska przez respondentów. Pytania otwarte nie są często wykorzystywane w badaniach sondażowych, przede wszystkim z powodu trudności w analizowaniu i transponowaniu materiału w postać tabelaryczno-graficzną oraz interpretowaniu wyników. Pytania te wymagają też dużego nakładu czasu i wysiłku ze strony respondentów, co niejednokrotnie zniechęca ich do rzetelnego wypełnienia kwestionariusza i w efekcie dostarcza badaczowi niepełnych danych do opracowania. Niemniej zakresy informacji, które mogą być zakumulowane w odpowiedziach udzielanych na pytania otwarte, zdecydowanie zwiększają prawdopodobieństwo pogłębionego i wieloaspektowego rozpoznania tematu badawczego, rejestrują ważne informacje, które nie zostałyby (być może) uwzględnione przez osobę konstruującą kwestionariusz oraz nasycają i intensyfikują jakościowy charakter badań.

Analiza prac z nurtów badawczych nie tylko z zakresu procesu tranzycji (np.: Schomburg, Teichler, 2006; Allen, van der Velden, 2007; Salas-Valasco, 2007), lecz i kształcenia na różnych etapach edukacyjnych (Piróg, 2010), dowodzi dynamicznego wzrostu zainteresowania badaniami jakościowymi, w tym ze stosowaniem pytań otwartych. Podstawowym argumentem zwolenników zachowania co najmniej równowagi pomiędzy stosowaniem metod ilościowych i jakościowych w badaniach społecznych jest to, że metody te, eksplorując inne zakresy badawcze danego zagadnienia, posługują się odmiennymi kategoriami badawczymi i penetrują niepokrywające się obszary danego problemu. Dają one zatem odpowiedzi na odmiennie pytania oraz warunkują udzielenie pogłębionej odpowiedzi na to samo pytanie (Kapila, Lyon, 2006).

Mając na uwadze powyższe przesłanki i cele badawcze, które przyświecały autorce artykułu w toku badań dotyczących procesu przechodzenia absolwentów studiów geograficznych na rynek pracy¹, uznała ona konieczność wykorzystania

¹ Celem badań było m.in. rozpoznanie tempa, charakteru tranzycji młodzieży kończącej studia geograficzne w Polsce jako jednego ze wskaźników efektywności kształcenia akademickiego w kontekście uzyskiwania zatrudnienia lub samozatrudnienia na stanowiskach odpowiadających kwalifikacjom i oczekiwaniom absolwentów oraz emocji i percepcji tego procesu przez absolwentów. Badania zrealizowano w okresie maj/czerwiec 2011 (I etap) i styczeń/luty 2012 (II etap) w 12 spośród 14 uczelni kształcących geografów w Polsce, wy-

pytań otwartych. Sformułowała zatem pytanie otwarte, mające na celu pozyskanie odpowiedzi absolwentów studiów geograficznych na temat ich percepcji sytuacji i cech absolwenta tego kierunku w kontekście jego wchodzenia na rynek pracy. Równocześnie dokonała analizy literatury, która miała doprowadzić do znalezienia najbardziej efektywnej (ze względu na cel badań) metody/techniki interpretacji zebranych wyników.

Poszukiwanie metodologicznych innowacji – rezultaty

Studia metodologicznej literatury, dotyczącej badań społecznych, przynosiły częściową satysfakcję w kwestii znalezienia skutecznego rozwiązania w zakresie interpretacji treści odpowiedzi na pytania otwarte. Analiza zawartości treści, opracowana przez Bernarda Berelsona, nadała kierunek dalszym poszukiwaniom. Analiza treści (zawartości) jest bowiem techniką badawczą służącą do obiektywnego, systematycznego i ilościowego opisu jawnej zawartości komunikatów. Tekst może być analizowany pod względem ilościowym oraz jakościowym. W aspekcie ilościowym należy skupić się na częstotliwości i intensywności, z jaką występują wybrane określenia. Od strony jakościowej ważne jest zabarwienie określeń (np. pozytywne/negatywne; pochwalające/ganiące) i zarejestrowanie intencji nadawcy/autora treści. W procesie analizy uwzględnia się: nastawienie podmiotu (jak dane zagadnienie/temat jest traktowany); uzasadnienie (na jakiej podstawie dokonuje się klasyfikacji nastawień); wartości (jakie odkrywa się wartości, cele, pragnienia); metody (jakich środków używa się, aby osiągnąć cel); cechy (służące do opisu ludzi); bohatera (przedstawienie osoby działającej); autorytet (w czym imieniu formułuje się wypowiedzi); źródło (skąd pochodzi komunikat); adres (do kogo jest skierowany). Pierwsze analizy treści w badaniach społecznych postulowano na początku XX wieku, a zastosowano w Stanach Zjednoczonych do rozważenia treści czasopism amerykańskich (np. analizy rozkładu tematów korzystnych dla Niemiec podczas II wojny światowej, a później do analizy propagandy komunistycznej). Obecnie techniki analizy treści wykorzystuje się do badania zawartości: książek, gazet, opowiadań, filmów, programów informacyjnych, fotografii, komiksu, karykatury, itp. Stosuje się ją nie tylko do materiałów drukowanych, lecz także do analizy korespondencji, gestykulacji, TV, radia, dokumentów politycznych, itd. (Mayntz i in., 1985; Konecki, 2000).

korzystując metodę sondażu diagnostycznego i technikę badań ankietowych w formie ankiety papierowej i ankiety online. W pierwszym etapie dążono m.in. do zarejestrowania planowanych sposobów poszukiwania pracy, pożądanych miejsc pracy, oczekiwań finansowych, chęci samozatrudnienia, oceny znajomości rynku pracy wśród osób kończących stacjonarne studia na kierunku geografia. W drugim etapie rozesłano ankietę do wszystkich osób, które kończąc studia zadeklarowały, iż planują niezwłocznie poszukiwać pracy. Zdiagnozowano w ten sposób realną sytuację konkretnych absolwentów na rynku pracy w nawiązaniu do ich wcześniejszych oczekiwań, planów oraz zebrano opinie na temat sytuacji geografów na tym rynku (pytanie otwarte).

Analiza powinna być obiektywna, systematyczna i ilościowa. Bardzo istotną przesłanką do dalszych działań było to, że zgodnie z założeniami tej techniki analiza treści musi obejmować nie tylko syntaktyczne (składniowe), ale i semantyczne (znaczeniowe) aspekty przekazu. Problematyce odczytywania i interpretowania znaczenia treści poświęcone były badania francuskich specjalistów z zakresu leksyki, dotyczące metod poszukiwania interpretacji tekstu. Do tego celu wypracowali oni tzw. metodę pól semantycznych. Pole semantyczne/znaczeniowe jest definiowane jako „dziedzina zjawisk pozatekstowych, objętych przez zespół wyrazów lub innych elementów językowych o znaczeniach współzależnych; zmiana znaczenia jednego z nich może spowodować odpowiednie zmiany znaczeń pozostałych elementów zespołu” (Encyklopedia, 2002: 239).

Metoda ta oparta jest na założeniu, iż

tekst nie jest przezroczysty. Szukanie znaczenia tekstu, zdania, wyrazu, oznacza przeanalizowanie wszystkich jego zastosowań i kontekstów, wymaga ciągłej pracy nad tekstem, pozornego rozłożenia ciągu wypowiedzeniowego i porządku wypowiedzi po to, by złożyć je na powrót zgodnie z czytelnością znaczącą (Robin, 1982: 252).

Przepracowanie tekstu opiera się na wyszukaniu słów-kluczy, a następnie skategoryzowaniu ich względem funkcji, które pełnią w tekście.

Wykazano, że struktura pola leksykalnego tekstu jest zgodna z siatkami określonych relacji. Są to:

- określenia (jaki jest podmiot, jakimi cechami się charakteryzuje, jaka jest jego istota, sposób bycia);
- asocjacje (powiązania pozytywne/z czym wiąże się podmiot) – są to związki syntagmatyczne i kontekstowe (z czym kojarzy się podmiot, z czym się wiąże, co mu towarzyszy);
- opozycje – powiązania negatywne (czemu przeciwstawiany jest podmiot; mogą być to na przykład opozycje formalne, oparte na przedrostkach *ani, nie, anty*; umotywowane morfologicznie, paralelne, np. bogaty/biedny, specjalista/laik);
- ekwiwalenty (czyli synonimy, które zastępują słowa kluczowe);
- opis działań podmiotu (co robi podmiot, jak się zachowuje);
- opis działań wobec podmiotu (jakie działania są podejmowane względem niego).

Po sporządzeniu stabelaryzowanego formularza, umożliwiającego zliczenie frekwencji i pogrupowanie czynników, tworzy się definicje pola semantycznego danego przedmiotu.

Cel i przedmiot badań tranzycji geografów podyktował potrzebę częściowej modyfikacji klasycznej metody pól semantycznych i adaptacji jej do specyfiki eksplorowanej problematyki. Odwołując się do zaprezentowanych na początku artykułu etapów innowacji w metodologii, próby autorki skupiły się na pierwszych dwóch krokach, tj. wprowadzeniu i częściowej modyfikacji metody wypracowanej i funkcjonującej w innej dyscyplinie naukowej (leksyce) do badań procesu przechodzenia absolwentów na rynek pracy.

Innowacje dokonane przez autorkę ujawniły się w:

- wykorzystaniu części siatek relacji (określeń, asocjacji; opisu działań podmiotu i opisu działań wobec podmiotu) do analizy treści odpowiedzi udzielonych przez respondentów;
- dualnemu kategoryzowaniu, zarówno opisu działań podmiotu jak i wobec podmiotu na rynku pracy (z rozróżnieniem na okres trwania studiów i po jego zakończeniu);
- wzbogaceniu analizy o emfaticzne znaki interpunkcyjne, jako dodatkowego (oprócz znaczeń wyrazów) sposobu rejestracji emocji (typu i nasilenia), które wydają się być istotne w próbie holistycznej interpretacji treści.

Przykładowy rezultat fragmentu analizy przeprowadzonej w opisany sposób zamieszczono w tab. 1.

Tab. 1. Siatka percepcji sytuacji i cech absolwenta geografii w kontekście wchodzenia na rynek pracy (fragment)

Określenie	Asocjacje	Działania podmiotu		Działania wobec podmiotu		Emfazy
		w toku studiów	po studiach	w toku studiów	po studiach	
geograf	wiele wie	-	składa dziesiątki CV	-	rynek jest wobec niego bezlitosny, zresztą tak jak wobec 90% innych absolwentów	-
-	-	realizuje swoje pasje, marzy, ludzi się	uparcie wierzy, że studia umożliwią mu pracę w zawodzie	-	szybko go otrzeźwią	!
-	niczym się nie różni od innych	albo komfortowo wybiera luksus nauki, albo zdobywa doświadczenie	sam wybiera sposób działania liczy na siebie lub „wisi” na rodzicach	nie chce im się wymagać zabijają czas teorią, wiedzy praktycznej prawie zero	w większości miejsc pracy mają w nosie „papierek” oczekują szybkiego „przystosowania się”	!, ?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tak prowadzona analiza odpowiedzi na pytanie otwarte, oprócz przetransponowania zawartości treści na dane ilościowe, pozwoliła na metodycznie uzasadnione, przejrzyste i relatywnie łatwe w dalszej procedurze analizy, dokonywanie porównań oraz formułowanie prawidłowości dotyczących jakościowych wymiarów eksplorowanego zagadnienia. W przypadku badań dotyczących szeroko pojętej sytuacji geografów na rynku pracy i jej percepcji przez absolwentów tego kierunku, umożliwiła m.in. zarejestrowanie:

- zdecydowanej przewagi określeń i asocjacji o zabarwieniu pejoratywnym, często także ironicznym lub wyrażających swoistą litość (np. absolwent geografii to: *ofiara własnych złudzeń, marzyciel, naiwniak, kolejny bezrobotny z „papierkiem”, idealista, „siłaczka”, nikt wyjątkowy, frajer jak każdy inny, zagubiony, kolejny sprzedawca w galerii handlowej*) nad pozytywnymi (np. *człowiek dynamiczny, osoba, która wiele wie i potrafi się szybko przystosować*);
- wyraźnej dominacji działań mających doprowadzić do pozyskania pracy przez respondentów po zakończeniu studiów a nie w trakcie ich trwania;
- relatywnie niskiego odsetka osób postrzegających okres studiowania jako czas szczególnego przygotowania się do startu na rynku pracy;
- licznych działań mających doprowadzić do pozyskania zatrudnienia, które wydają się być dowodem swoistego zagubienia się geografów w nowej rzeczywistości rynku pracy (np. absolwent: *wysłała mechanicznie, chodzi po kolei, łudzi się, kombinuje, załatwia, nie potrafi, nie wie sam co umie, ale się stara*);
- przyjmowania przez respondentów głównie postawy defensywnej i odczuwania małego komfortu psychicznego w relacji absolwent–pracodawca (*wypytyują go, męczy się, uważają go za..., nikogo nie obchodzi...*);
- bardziej emocjonalnego (głównie negatywnego) nasycenia odpowiedzi pracujących geografów, podkreślanego przez stosowanie wykrzykników, znaków zapytania i znacznie bardziej chłodnych lub obojętnych wypowiedzi osób pozostających bez pracy.

Metoda pól semantycznych wydaje się przydatna także w badaniach dotyczących procesu kształcenia, zwłaszcza w takich jego aspektach jak efektywność, jakość i satysfakcja, postrzeganych z punktu widzenia wszystkich podmiotów tego procesu (uczniów/studentów, nauczycieli, rodziców). Zarówno efektywność jak i satysfakcja, będące jednymi z miar jakości kształcenia na różnych szczeblach edukacji, są tymi zagadnieniami, które wyjątkowo często nie mogą być poddane pełnej ocenie jedynie z wykorzystaniem metod ilościowych (Doroszewicz, 2011). Metoda ta może skutecznie służyć nie tylko naukowcom, ale też być interesującą propozycją metodyczną dla studentów wykonujących prace dyplomowe z zakresu badań edukacyjnych.

Wnioski

Dokonane poszukiwania metodologicznych innowacji i empiryczna weryfikacja rezultatów tych działań, skłania do przedstawienia najważniejszych zalet i wad zastosowanej zmodyfikowanej metody pól semantycznych do badań społecznych.

Wskazując zalety tej metody należy zaznaczyć, że wydaje się ona naturalna i bliska intuicji człowieka w zakresie czytania i interpretacji treści. W życiu codziennym taką analizę, zwłaszcza w kwestiach szczególnie dla nas istotnych i emocjonalnie znaczących (tak pozytywnych, jak i negatywnych), amatorsko uprawia większość ludzi. Subiektywnie analizujemy wypowiedzi, stwierdzenia do nas kierowane (na przykład stawiając sobie pytania: co ktoś miał na myśli, co chciał

przez to powiedzieć, itp.). Jest to również metoda relatywnie prosta do opanowania i ewentualnej adaptacji, zgodnej z podejmowanym problemem badawczym. Ogranicza tendencyjność w opisach treści, umożliwia porównanie ze sobą różnych kanałów przekazu; uściśla aparat opisu formy i treści wypowiedzi. Sprzyja rejestracji wielowarstwowości, ukrytych znaczeń w tekście oraz, zachowując jakościowy charakter postępowania badawczego, daje ilościowe konkluzje. Metoda pól semantycznych jest też ciekawą i potrzebną propozycją innego sposobu badania procesów kształcenia, bowiem dominujące obecnie badania ilościowe pozwalają eksplorować tylko ich część, nierzadko mniej istotną z punktu widzenia celów wychowawczych.

Słabszą stroną tej metody jest jej czasochłonność i pracochłonność. Analiza tekstu prowadzona zgodnie z wytycznymi metody pól semantycznych wymaga „zanurzenia się w tekst”, czyli jego wielokrotnej lektury i bardzo dokładnego przepracowania. Nierzadko badacz musi uzupełnić lub przypomnieć sobie podstawy leksyki, by poprawnie dokonywać klasyfikacji. Ta procedura badawcza wymaga wyczerpujących danych oraz rzetelnych wypowiedzi na pytanie otwarte. Zdobywanie tego typu materiału empirycznego w czasach, gdy społeczeństwo jest znużone braniem udziału w licznych sondażach, jest dużym wyzwaniem.

Literatura / References

- Allen, J., van der Velden, R. (2007). Transition from higher education to work. In: U. Teichler (Ed.), *Careers of university graduates: Views and experiences in comparative perspectives*. Springer: Dordrecht, 55–78.
- Doroszewicz, S. (2011). *Metodyka badania jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Encyklopedia Powszechna. (2002). T. VI. Kraków: Wyd. Kluszczyński.
- Kapila, S., Lyon, F. (2006). *Expedition field techniques. People oriented research*. London: Royal Geography Society.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN.
- Konecki, K., Ślęzak, I. (2012). Socjologia jakościowa – innowacyjne metody w badaniach jakościowych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 8(1), 6–10.
- Mayntz, R., Holm, K., Hübner, P. (1985). *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*. Warszawa: PWN.
- Pilch, T. (1995). *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa: Wyd. Żak.
- Piróg, D. (2010). Sondaż diagnostyczny w badaniach z zakresu dydaktyki geografii – wybrane determinanty responsywności. W: S. Liszewski (red.), *Obszary metropolitarne we współczesnym środowisku geograficznym*. Łódź: UŁ, 415–425.
- Robin, R. (1980). Badanie pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint-Cloud. W: M. Głowiński (red.), *Język i społeczeństwo*. Warszawa: Czytelnik, 205–282.
- Salas-Valasco, M. (2007). The transition from higher education to employment in Europe: the analysis of time to obtain the first job. *Higher Education*, 54(3), 333–360.

- Schomburg, H., Teichler, U. (Eds.). (2006). *Higher education and graduate employment in Europe. Results from graduate surveys from twelve countries. Higher education dynamics*, 15.
- Travers, M. (2009). New methods, old problems: Ascetical view of innovation in qualitative research. *Qualitative Research*, 9(2), 161–179.
- Wiles, R., Crow, G., Pain, H. (2011). Innovation in qualitative research methods: a narrative review. *Qualitative Research*, 11(5), 587–604.
- Wyka, A. (1993). *Badacz społeczny wobec doświadczenia*. Warszawa: Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

Notka biograficzna o autorze: Dr Danuta Piróg jest adiunktem w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim zróżnicowania kulturowego Europy i tożsamości jej mieszkańców, przygotowania kandydatów na nauczycieli geografii i przyrody do przyszłej pracy zawodowej oraz efektywności studiów geograficznych w aspekcie potrzeb rynku pracy. Swoje doświadczenie naukowe pogłębiała poprzez czynny udział lub kierowanie krajowymi i międzynarodowymi projektami badawczymi. Aktualnie zajmuje się przede wszystkim wielowymiarowymi analizami czynników warunkujących procesy tranzykcji absolwentów szkół wyższych na rynek pracy.

Biographical note of the author: Danuta Piróg (PhD) is an assistant professor at the Pedagogical University of Cracow (Institute of Geography). Her research interests focus on intercultural education, European education, practical preparation of students (candidates for geography teachers); and the effectiveness of geographical studies in the context of the needs of the labour market. She has been a member of various academic projects on national and European level. Currently her academic activity is centred around multidimensional analysis of determinants of university graduates' transition into the labour market.

Danuta Piróg
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Instytut Geografii, Zakład Dydaktyki Geografii
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
dbutryn@up.krakow.pl